

ARAP MÜELLİFLERİNDE FARŞÇA ESKİ METİNLER

Yazan

Prof. Dr. Muhammed HAMİDULLAH

Misafir Profesör

Tercüme

Dr. İhsan Süreyya SIRMA

İslâm Tarihi Asistanı

Giriş :

Arabistan ve İran, birbirine komşu olan iki bölgedir. Bunlar arasında karşılıklı tesirler, hatta dil sahasında bile olsa, bunda şaşılacak bir şey yoktur. Bazan yabancı kaynakların verdiği bilgiler, yerli kaynaklardaki boşlukları doldurma işinde faydalı oluyor. İşte bu küçük teşebbüsümüz, derinliğine bir incelemeden ziyade bir örnektir. Biz burada, sadece hicrî senenin ilk 150 yıllık devresinin farsçasını araştırmak istiyoruz, ve bu devre, farsça kaynakların en nadir olduğu bir devredir.

Arapça'ya geçen farsça kelimeler vardır. Hatta Arapça eserlerde kullanılmış farsça cümleler bile vardır. İşte burada incelemek istediğimiz misâller, bu ikinci kısma aittir (Yâni Arapça eserlerde kullanılan farsça cümleler). Fakat bu konuda bir kanaat sahibi olmak için, birincilere de bir kaç misâl vereceğiz.

Arapça'da farsça kelimeler :

Daha İslâm'dan evvel, bir çok farsça kelimenin Arapça'ya geçtiği görülüyor, belki bunun bir kısmı, Doğu Arabistan'da (Bahreyn, Umân), ve Güney Arabistan'da (Yemen) bulunan İran kolonileri vasıtasıyla olmuştur. Bu, o derecede olmuştur ki, Kur'an-ı Kerim bile bunlardan, "أباريق" (ibrikler) "جزية" v.s. gibi kültürel ve idarî tabirleri kullanmıştır.

Sahih-i Buharî'de, "من تكلم بالفارسية والرطانية" adıyla (1), başlı başına bir bölüm vardır ki, burada, sadece Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kullandığı Habeşçe kelimeler değil, aynı zamanda farsça kelimeler dahi zikredilmiştir. Filhakika, Hendek savaşı için Hendek kazıldığı sırada, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in fazla çalışmaktan ve yiyecek yokluğundan yorgun göründüğünü fark eden Cabir, bazı şeyler hazırlayarak, Hz. Peygamber (s.a.v.)'i davet etti. Cabir, bunu fısıldamıştı, fakat Hz. Peygamber (S.a.v.), daveti duyunca yüksek sesle şöyle dedi: "ان جابرا قد صنع لكم سورا" (= Cabir, hepinize bir ziyafet hazırladı). Hz. Peygamber (s.a.v.), «sûr» kelimesini kullanmıştır ki bu, öz farsçadır, ve aynı zamanda Pehlevicede de mevcuttur. (Ben burada Hz. Peygamber (s.a.v.)'e atfedilen sözlerde, yunanca kelimelere de rastlandığından söz etmiyeceğim).

Hicrî 6. senede yapılan Hudeybiye Antlaşması'nda Hz. Peygamber (s.a.v.) "سَيْفٌ فِي جَلْبَانٍ" (kılıç kınında: Lisan ul-Arap lügatına göre "جلبان" kelimesi, farsça olan "گریبان" kelimesinin Arapçalaştırılmış şeklidir) tabirini kullanmıştır.

İslâm öncesi Arap şiirinde de, küçümsenmeyecek bir sayıda farsça kelimelere rastlanır: "الرياح الصوارم" (= soğuk rüzgârlar "الرياح الجوارم"; "الصوارم" çoğulu "صرد" = سرد "جلسان": "الجوارم" çoğulu "جدم" = گرم "انجمن", meclis). (bahçe . كلشن).

Bu gibi kelimelerin, bazan acaip hikâyeleri olmuştur. Çalıştırılmayan paraya (nakit para veya mücevher şeklinde değil, saf maden olarak) eski farsça'da نكرده (ne kerde) deniyordu; daha sonra aslı olan نكرته düşüp, hatta tamamen untulup terk edildikten sonra نكرته (nukrata, nukrah) olarak tekrar farsça'ya girmiştir. (Burada, Babilce olup daha sonra Yunan ve Avrupa dillerine geçen «paradisü» (bahçe), yâni فردوس kelimesinden söz etmiyeceğim: Bu kelime Arapça'ya فراريس şeklinde, çoğul sigasında

(1) 56/188.

alınmış ve bundan da tekil olarak **فردوس** kelimesi yapılmıştır. Bu kelime, müslüman farsçaya bu şekilde geçmiştir.

—Sadece çok iyi tanınmış üç müellifi söylemiş olmak için— diyebiliriz ki, Ebu Hanife ed-Dineverî'nin (el-ahbar et-tival adlı tarihinde ve bilhassa onun botanik ansiklopedisinde) ve Cahız'ın (Edebiyatçı) ve Taberî'nin (tarihçi, fakih ve müfessir) Arapça olan eserlerinde kullandıkları yüzlerce farsça kelime vardır. Benim, (Kahire'deki Institut français sayesinde basılmış olan) Dineverî baskısında en az 79 bitkinin isimleri farsça olup, hiç değişmeden Arapça'ya geçmiştir (2).

Farsça metnler :

Fakat Arapça eserlerde bazan zikredilen tam cümleler sayesindedir ki, hem eski kelimeleri, ve hem de bazan eski telaffuzu öğreniyoruz. İşte kronolojik olarak sıralanmış bazı örnekler :

1. İbn Mace'nin Sünen'ine göre (3), bir gün öğle namazından sonra, Hz. Peygamber (s.a.v.) sahabisi Ebû Hureyre'nin gayr-ı tabii bir şekilde oturduğunu fark etti. Hz. Peygamber (s.a.v.) ona sordu : **أشکت درد ؟** (= karnın mı ağrıyor?) (3a).

2. Selman el-Farisî, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sahabesinden olan bir İranlı idi. Tac uş-Şeria (en-Nihaye Haşiyet el-Hidâye)'sinde, Serahsî'den naklen (4), müslüman olan bazı İranlıları zikr eder. Bunlar hiç Arapça bilmiyorlardı. Çok samimi muhtedi oldukları için, dinî vecibelerinin hiçbirini, bilhassa namazı ihmâl etmek istemiyorlardı. Ve müellif şöyle devam ediyor : Bunların arzusu üzerine Selmân el-Fârisî (namazın onsuz olamayacağı, Kur'ân-ı Kerim'in ilk Suresi) Fâtiha'yı tercüme etti, —ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in izni ile bu tercümeyle onlara gönderdi—, ve bu metin şöyle başlamıştı :

(2) Bak. Bu eserin endeksi. **فارسى** kelimesi.

(3) Bak. Tıb, Bölüm 10, Hadis no: 3458.

(3a) Bu husus, İbn'ul Cevzî'de de geçmektedir. Fakat matbaa hatası olarak **أشکت درد ؟** şeklinde geçmiştir. Bak. Ebu'l Farac 'Abdd'ur-Rahmen b. el-Cevzî, el-Vefâ bi ahvali'l Mustafa Mısır, 1966, II, 457.

(4) Bak. el-Mebsût, I, 33.

بنام یزدان بخشاینده مهربان (= Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla). Onlar, dilleri Arapça okumaya alışınca kadar, farsça olan bu metni tekrarladılar.

3. el-Cahız'a göre (5), Hz. Ebû Bekir (r.a) Halife seçilince Selman el-Fârisî'nin şöyle söylediği rivayet edilir : کردادونکرداد (telaffuzu : kereded ve ne kereded, yâni, yaptınız, fakat buna rağmen yapmadınız, yâni gerektiği gibi).

4. es-Serahsî (6), bize şunu nakletmektedir : Bir gün, müslüman ordusunda bulunan (iranlı?) bir köle, müslümanlar tarafından kuşatılmış olan kaleye, üzerinde farsça bir kelime olan ترسیت (korkmayınız) yazılı bir ok attı. Bu aman müsaadesiyle, kuşatılmış olanlar, dışarı çıktılar. İş, Halife Hz. Ömer (r.a.)'a intikal edince, Hz. Ömer (r.a.), gizlice ve hatta bir köle tarafından verilen bu aman'ın infazını emretti ve şöyle devam etti : Muhakkak ki, bu müslümanlardan biridir! Aynı müellif (7), bu kölenin ترسید yazdığını (ve diğer rivayette geçen ترسیت yazmadığını çünkü ترسید kelimesinin farsça olan aslına daha yakın olduğunu söylüyor. Serahsî başka bir yerde (8) Hz. Ömer (r.a)'ın Irak'taki ordu kumandanlarına gönderdiği bir emirnameyi zikrediyor : «Şayet siz لاتخفأ وترسى أولاتزهل derseniz, bu amandır». İkinci kelime olan ترسى farsçadır.

5. et-Taberî (9), hicrî 17. seneden bahsederken, birinin diğerine sorduğu şu suali zikr ediyor : از کدام ارضید ؟ (Sen nereslisin :

6. İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye'sinde (10), Arapların, düşman olan İran ordusu üzerinde bıraktığı intibayı anlatan, müslüman bir askerın bir sözünü nakletmektedir : مگانوا یضحكون من نبلنا و یقولون دوك دوك (= Onlar bizim oklarımıza gülüp : yaysız çocuk okları diyorlardı), daha sonra buna pişman olacaklardır.

(5) Bak. er-Risâle el-Osmaniye, s. 179.

(6) el-Mebsût, X, 70.

(7) Şerh es-Siyer el-Kebir, Bölüm, 42, no: 345.

(8) Ad. geç. es. Böl. 46 no: 372.

(9) Tarih, Avrupa baskısı, I, 2560.

(10) VII, 40.

7. karnı büyük olan Halife Hz. Ali (r.a.)'ın fizyonomisi hakkında İbn Sa'd (11), onun çevresinden birinin bir mütalaasını nakletmektedir: **بوز أشكنت امد**; aynı cümle, el-Belazuri'de (12) şöyle geçer: **بوزك أشكنت امد** (= Büyük karnlı geldi),

8. Ukalanın birisi, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in büyük sahabisi olan 'Ammar b. Yâsir'i, bir iç harpte öldürmesinden ötürü gurur duyuyordu. Bir gün onun arkadaşlarından biri, kendisine şunu (13) hatırlattı: **أخصك ما ز نذير** (= fakat senin hasmın büyüktür!).

9. Birisi Hz. Ali (r.a.)'ın aleyhinde konuştu. Bir başkası onun sözünü keserek şöyle dedi (14): **أوى يد گفتار** ve el-Belazuri'ye göre (15) de söylenen söz şu idi: **وای بد گفتار** (= vay, sen ki kötü şeyler söylüyorsun!).

10. Tabarî, tarihinde, hicrî 59. sene hadiseleri arasında, şair İbn Mufarriğ'le olan bir dialogu zikr etmektedir:

إفقال ابن جيست ؟ ففهما ابن مفرغ فقال :
آبست و نبيد است و عصا رات ز بيب است
و سميہ روسبیتست (روسبید است)

(= o dedi: Bu nedir? Farsça olmasına rağmen, İbn Mufarriğ bunu anladı ve cevap verdi: Bu sudur, meyva suyudur, üzüm suyudur ve onun gümüş gibi beyaz bir yüzü var).

11. Aynı tarihçi, hicrî 108. yılı hadiseleri arasında, mağlup olarak dönen bir ordudan söz etmektedir:

از ختلان امدی پروتياه امدی بيدل فراز امدی

(= Sen Hatalan'dan geliyorsun. Harab olmuş bir yüzle dönüyorsun, kalbin sevinçli olmadan dönüyorsun). Ve iki defa tekrar edilmiş olan başka bir rivayette, şu cümleler dahi vardı: **اهاز باز امدی به خشنک نزار امدی** (= Sen zayıf, ve hasta olarak

(11) Tabakat, III/i, s. 17.

(12) Ensâb, I, 320.

(13) Ay. es. I. 173.

(14) Bak. İbn Sa'd, Tabakât, III/i, s. 185-6.

(15) Ensâb, I, 173.

dönüyorsun). Bu son görüşe göre, «âmedî» değil, «âmede» olarak telaffuz etmek lâzımdır.

12. Aynı müellif, Hicrî 132. yılı hadiseleri arasında şu ihtarı iki defa tekrar ediyor **يَا حَوَانِكُنَّ** **يَا حَوَانِكُنَّ** veya **يَا حَوَانِكُنَّ** veya **يَا حَوَانِكُنَّ** (= ey cesur insanlar veriniz), ve bir kaç sahife sonra onu şununla tamamlıyor **مردمان خانه بیابان هستمید و برخیزید** (= Siz, çöldeki evin insanlarısunuz, ayağa kalkınız).

13. Aynı müellif, hicrî 145. yılı hadiseleri arasında, bir kumandanın, bir tepeden, arkadaşlarına yaptığı ihtarı nakletmektedir: **نادی علی الجبل رطانه لاصحابه بالفارسیه : کو هبان .** **فصدر الیه اصحابه** (= O, dağın tepesinden, arkadaşlarına farsça bağırdı: Dağa çıkın; Bunun üzerine arkadaşları, onun yanına çıktı).

14. Aynı müellif, aynı sene hadiseleri arasında iki defa tekrar eder: **خضیر آمد ، خضیر آمد .** Horasanlılar İbn Hudayr'ı görünce **(= Hudayr geldi, Hudayr geldi!)** diye bağırıyorlardı.

15. Ve nihayet, aynı müellif hicrî 152. yılı hadiseleri arasında şunu nakleder: **فقال له ابو سوید : بنشین بنشین ، فجلس .** (= Ve Ebu Suveyd ona farsça dedi: otur, otur ve o oturdu).

16. Bir gün Ebû Hanife (öl. 150 H.) ile İranlı talebesi İbn el-Mubarek arasında bir münazara vardı; ve üstadının tesirli bir izahı üzerine, İbn el-Mubarek şöyle nara attı: **هذا زرين** (= Bu altındır!). (16).

Bunlar, sadece bir kaç örnektir. Bunlardan çok daha fazla bulunabilir. Hatırlatmak için, eskiden talebem, şimdi İstanbul Üniversitesi'nde meslektaşım olan Ramazan Şeşen'in son bir çalışmasına işaret edeyim: «Cahiz'in eserlerinde farsça kelimeler» (17) ki bundan bir tek misâli nakletmekle iktifa edeceğim (18): **اگر از پوست بارون بیامی شناسیم** = Sen, postundan çıkmış olsaydın da seni tanımayacaktım). Burada da «barûn» değil, «be-

(16) Bak. es-Saymarî, Menakib Ebi Hanife, Cahid Ali, el yazması, İstanbul, varak, 13/a.

(17) İstanbul Edebiyat Fakültesi Şarkiyat Mecmuası, VII, 1972, s. 137-181.

(18) Bak. s. 142. Cahiz'in Buhalâ'sından naklen s. 22.

rûn» telaffuz etmek lâzımdır, zira Arapça'da «e» yoktur ve bazan «elif» le olduğu halde bugün hâlâ Cezayir ve Lübnan'da «e» olarak telaffuz edilir.

Hamiş :

Yukarda numara 2'de Selmân-ı Fârisînin Kur'an-ı Kerim'i farçaya tercüme etmiş olduğunu söylemiştim. Onun Fars dilini bilşi İran'la savaş sırasında İslâm Ordusuna çok faydalı olmuştu. Bunun bazı izleri kaldı. *Kitâb al-Emvâl* (paragraf 61, s. 25)'ında Ebû Ubayd şu rivayeti nakleder : Müslümanlar ne zaman bir İran kal'asını muhasara ettilerse Selmân görüşmek için düşmana yaklaştı ve şöyle dedi : Ben sizin hemşehrinizim; İslâmiyeti kabul etmekle her iki dünyanın şeref ve izzetlerine nail oldum. Eğer İslâmiyeti kabul edecek olursanız o zaman diğer her hangi bir müslümanın sahib bulunduğu haklara ve vecibelere siz de sahip olursunuz. Eğer reddecek olursanız cizye ödemek zorunda kalacaksınız ve toz toprak başlarınıza dökülecek. Eğer siz bunu da reddedecek olursanız o zaman biz sizinle savaşacağız. Sonra bunu üç gün tekrar etti; reddedilince de savaş oldu. Arapça cümle şöyledir :

فَانِ اِيْتِمِ عَلَيْكُمُ الْجَوْدُ وَ خَاكُ بَرَسِرَ
(toprak başa) sözü farsçadır.

VIEUX TEXTES PERSANS CHEZ LES AUTEURS ARABES

(par Muhammed Hamidullah)

Introduction

L'Arabie et la Perse, ce sont deux régions voisines. Rien d'étonnant qu'il y eût des influences réciproques, même dans le domaine linguistique. Quelquefois les sorces étrangères nous fournissent les renseignements qui comblent les lacunes dans les données indigènes. De là cette petite entreprise, en tant qu'échantillon, et non point exhaustif. Nous voulons étudier ici le persan dans les 150 premières années de l'Hégire seulement, et c'est l'époque concernant laquelle les sources persanes sont les plus maigres.

Il y a des mots persans passés en arabe, et il y a même des phrases entières citées par les ouvrages arabes. C'est ce deuxième

genre de données que nous nous proposons d'étudier ici. Mais quelques exemples du premier genre seront donnés d'abord, pour qu'on puisse en avoir une idée.

Les mots persans en arabe

Déjà avant l'Islam, beaucoup de mots persans semblent avoir passé en arabe, peut-être en partie par le fait des colonies persanes en Arabie de l'Est (Bahrain, 'Umân), et en Arabie du Sud (le Yémen). Cela au point que même le Coran en a employé un certain nombre de termes culturels et administratifs, comme "أباريق" (pot à l'eau) "جزية" (capitation), etc.

Dans la *ṣaḥīḥ* d'al-Bukhârî, il y a tout un chapitre (56/188) : "من تكلم بالفارسية والرومانية" donnant non seulement les mots abyssins dont le Prophète aurait parlé, mais aussi les mots persans. En effet, lors du creusage du Fossé (de la bataille de Khandaq, quand Jâbir vit que le Prophète semblait être fatigué par excès du travail et manque de la nourriture, il prépara quelque chose et invita le Prophète. Jâbir avait chuchoté, mais entendant l'invitation, le Prophète déclara à haute voix : "ان جابرا قد صنع" (Jâbir a préparé pour vous tous un festin). Ici, il a employé le mot (*sour*), qui est du persan pur, qui se retrouve même en pehlevi. (Je ne parlerai pas ici des mots grecs qui rencontrent dans les paroles attribuées au Prophète).

Dans le traité d'al-Hudaibiyah de l'an 6 de l'Hégire, le Prophète emploie le terme "سيف في جليان" épée dans la gaine; le mot "جليان" est, selon le dictionnaire *Lisân al-'arab*, arabisation du mot persan "گرهان".

Dans la poésie arabe pré-islamique aussi on rencontre une quantité appréciable de mots persans : "الرياح الصوارد" (les vents froids, "سرد" = سرد pluriel "سوارد"); "الرياح الجوارم" (les vents chauds, "جرم" = گرم pluriel "جوارم"); "انجمن" (assemblée) "هنزمن" (كلشن, jardin); "جلشان" (جوارم).

De tels mots ont quelquefois eu d'histoire amusante, étrange. L'argent non travaillé (en métal pur, et non en pièces de monnaies ou bijou) s'appelait en vieu persan نکرده (ne karda), d'où نقره (nugrata, nuqrah); puis ce dernier s'introduit en persan, où l'original نکرده tombe en désuétude et même oublié complet. (Je ne parlerai pas ici du mot فریوس, qui est babylonien «para disu» (jardin), de là en grec et langues européennes : Paradis. Entré en arabe sous la forme de فرادیس, on le prit pour pluriel dont on fabriqua le singulier فریوس. Il passa comme tel en persan musulman).

Chez Abû Hanîfah ad-Dînarî (dans son histoire *al-Akhbâr at-tiwâl* et surtout dans son encyclopédie botanique) et chez Jâhîz (homme de lettres) et aṭ-Tabarî (historien, juriste et commentateur du Coran), —pour ne citer que ces trois auteurs bien connus,— il y a des centaines de mots persans employés dans leurs ouvrages arabes. Dans mon édition de Dînarî, qui a vu le jour grâce à l'Institut français du Caire), il y a non moins de 79 plantes qui ont des noms persans, inchangés, en arabe (cf index de cet ouvrage, s. v. فارسی).

Textes persans

Mais ce sont des phrases complètes qui sont parfois citées dans les ouvrages arabes, et elles nous permettent de connaître et le vieux vocabulaire et, parfois, la vieille prononciation. Voici quelques exemples, rangés chronologiquement :

1. Selon le Sunan d'Ibn Majah (ch. Tibb, section 10, Hadith No. 3458), un jour, après la prière de zuhr (midi), le Prophète s'aperçut qu' Abû Hurairah, son compagnon, était anormalement assis. Le Prophète lui demanda : أشکت درد؟ (en persan, est-ce que ton ventre fait mal?)...

2. Salmân al-Fârsî était un des Persans parmi les compagnons du Prophète. Le juriste classique Tâj ach-Charî'ah (dans son *an-Nihâya hâchîyat al-hidâyah*) cite, d'après as-Sarakhsî (cf *al-Mab-sût*, I, 33) que certains Iraniens avaient embrassé l'Islam. Ils ne connaissaient point l'arabe. Comme convertis sincères, ils ne voulaient rien négliger de leurs devoirs religieux, les offices de prières surtout. Sur leur demande, Salmân al-Fârsî leur traduisit

la *Sûrat al-fâtiha* (premier chapitre du Coran, la condition *Sine qua non* de la prière) en persan, —et avec l'autorisation du Prophète, ajoute l'auteur, la leur envoya,— et le texte en avait commencé ainsi :

بنام یزدان بخشاینده مهربان (au nom de Dieu l'indulgent, le clément). Ils répétaient ce texte persan dans leurs offices, jusqu'à ce que leurs langues s'amollirent pour le texte arabe.

3. Selon al-Jâhiz (cf *ar-Risâlah al-'Uthmâniyah*, p. 179), lorsqu' Abû Bakr fut élu comme calife, on attribue à Salman al-Fârsî l'exclamation suivante : کردار و نکردار (prononcez: kardéd c.. -à-d. vous avez fait et pourtant vous n'avez pas fait, à savoir, comme il fallait).

4. As-Sarakhsî (*al-Mabsût*, X, 70) nous rapporte : Un jour un esclave (persan?) dans l'armée musulmane tira dans une forteresse assiégée une flèche sur laquelle il avait écrit le mot persan ترسیت (= n'avez pas peur). Les assiégés sortirent avec cet octroi de l'aman. On soumit l'affaire au calife 'Umar, et celui-ci donna l'ordre d'exécuter cet aman secrètement donné par même un esclave, et ajouta : Il est bien un des Musulmans! Le même auteur (dans le *Charh as-siyar al-kabîr*, ch. 42, No. 345) dit que cet esclave avait écrit ترسید (et non ترسیت comme dans l'autre récit; et ce dernier est plus près de l'original persan). Ailleurs (même ouvrage, ch. 46, No. 372), Sarakhsî cite une circulaire du calife 'Umar, adressée aux commandants de ses armées en Iraq : «Si vous dites لاتخفأ وترسى أو لاتزهل c'est de l'aman». La deuxième formule, وترسى est persan.

5. Pour l'année 17 H., at-Tabarî (*Ta'rikh*, I, 2560, éd. Europe), cite la question que quelqu'un avait posée à quelqu'un d'autre : آرز کدام ارسید؟ (de quel pays es-tu?)

6. Ibn Kathîr, dans son *al-Bidâya wa'n-Nihâya* (VII, 40) cite cette parole d'un soldat musulman, concernant l'impression que les Arabes avaient laissée chez l'armée adverse, persane : قَدَانُوا يَضْحَكُونَ مِنْ نَهْلِنَا وَيَقُولُونَ دُوكُ دُوكُ (= Ils riaient de nos flèches, et disaient : flèches, d'enfants, sans lances), pour regretter plus tard.

7. Concernant la physionomie du calife 'Alî, qui avait un gros ventre, Ibn Sa'd (*Tabaqât*, III/i, p. 17) cite la remarque de quelqu'un de son entourage : **بوز آشكنت آمد** ; et la même phrase chez al-Balâdhurî (*Ansâb*, I, 320), est : **بزرگ آشکنب آمد** (= le gros ventre est venu).

8. Quelqu'un de stupide était fier d'avoir tué, dans une guerre civile, le grand compagnon du Prophète, à savoir 'Ammâr ibn Yâsir. Alors un de ses camarades lui rappela (cf *Ansâb* de Balâdhurî, I, 173) : **خصک ما ز ندر** (= mais ta partie adverse est quelque chose de grande!)

9. Quelqu'un parla mal de 'Alî. Un autre l'interrompit en disant (cf. Ibn Sa'd, *Tabaqât*, III/i, p. 185-6) : **وای بد گفتار** et selon al-Balâdhurî (*Ansâb*, I, 173 note) la formule fut **وای بد گفتار** (= oh toi qui parles de chose mauvaise!).

10. Dans les évènements de l'an 59 H., Tabarî cite dans ses annales un dialogue avec le poète Ibn Mufarrigh :

رفقال ابن جیست ؟ ففهما ابن مفرغ فقال :
آبست و نیذاست و عصارات ز بیب است
و سمیه رو سبیتست (رو سبید است)

(= Il dit : Qu'est-ce que c'est? Ibn Mufarrigh le comprit, bien que ce fût en persan, et répondit : C'est de l'eau, du jus de fruit, du jus de raisin, et il a un visage blanc comme argent).

11. Dans les évènements de l'an 108 H., le même historien parle d'une armée rentrant en déroute :

از ختلان امذی برو تباه امذی بیدل فراز امذی

(= Tu rentres de Khuttalân. Tu rentres au visage dévasté. Tu rentres sans coeur réjouissant). Et dans une autre version, répétée par deux fois, il y avait encore ces phrases :

آبار باز امذیه خشنک نزار امذیه

(= Tu rentres en état mince et malade). Cette dernière version implique qu'il faut prononcer *âmadé*, et non *âmadî*.

12. Dans les évènements de l'an 132 H., le même auteur répète par deux fois cette sommation : **تهدید با جوا!** ou :

یا جوانگان (= donnez, oh braves jeunes gens). Puis quelques pages plus loin, il le complète par ce qui suit :

مردمان خانه بیابان هستید و برخیزید (= Vous êtes les gens de la maison dans le désert, levez-vous).

13. Dans les événements de l'an 145 H., le même auteur rapporte qu'un certain commandant somma du haut d'une colline ses camarades: ناری علی الجبل رطانه لاصحابه بالفارسیه: کوهبان. فصد الیه اصحابه . (Il cria du haut de la montagne en persan, à ses camarades: A la montagne! Alors ses camarades montèrent vers lui).

14. Dans les événements de la même année, cet auteur dit par deux fois: Quand les gens de Khorasan voyaient Ibn Khudair, ils s'exclamaient خضیر آمد، خضیر آمد. (= Khudair est venu!).

15. Et, enfin, dans les événements de l'an 152, il rapporte: فقال له ابو سويد: بنشین بنشین، فجلس. (= Alors Abû Suwaid lui dit en persan: Assaie-toi, assaie-toi, et il s'assit).

16. Un jour il y avait une discussion entre Abû Ḥanīfah (mort 150 H. et son élève persan Ibn al-Mubârak; et sur une explication pénétrante de son maître, Ibn al-Mubârak s'exclama: هَذَا اَرَرین (= c'est de l'or!) (cf, aṣ-Saimarī, *Manâqib Abî Hanīfah*, Ms Chahīd Ali, Istanbul, fol. 13/a).

Ce ne sont là que des échantillons. On en trouvera beaucoup d'autres. Je signale pour mémoire un récent travail d'un de mes élèves et maintenant collègue de l'Université d'Istanbul, Ramadân Chechen, «Mots persans dans les écrits de Jâhiz» (Ramazan Şeşen, Cahiz'in eserlerinde farsca kelimeler), publié dans la revue de la faculté des lettres d'Istanbul, section Orientalisme, à savoir *Şarkiyat Mecmuası* . شرقیات مجموعه سی VII, 1972, p. 137-181), dont je me contente de citer un seul passage (voir p. 142, qu'il cite selon Jâhiz, *Bukhalâ* p. 22): اگر از پوست با رو ن بیائی شناستم (= Même si tu sortais de ta peau, je ne te connaîtrais pas). Ici aussi, il faut prononcer *béroun*, et non *bâroun*, car é n'existe pas

en Arabe, et parfois on le rend par *alif* qu'on prononce encore en Algérie et au Liban comme (é).

P.S.

J'ai cité plus haut, sous No. 2, la traduction persane du Saint Coran par Salmān Fārsī. Sa connaissance du persan était très utile pour l'armée musulmane pendant les guerres avec l'Iran, ce qui nous a laissé quelques traces. Ainsi, dans son *Kitāb al-Amwāl* (§ 61, p. 25), Abū 'Ubaid cite un récit : Qand les Musulmans assiégeaient quelque forteresse de l'Iran, Salmān se rendait devant l'ennemi et leur disait qu'il était un d'eux, qu'à cause de l'Islam il avait obtenu les honneurs des deux mondes. Puis ajoutait : Si vous embrassez l'Islam, vous aurez les droits et les devoirs comme tous les autres Musulmans; mais si vous refusez, il vous incombera la capitation et la poussière sur vos têtes; si vous refusez même cela, nous vous combattons; après avoir répété cela pendant trois jours, si l'ennemi refusait toujours, on les combattait. Ce texte porte cette phrase : فان ابیتم فعلیکم الجزیه و خاک بر سر Et l'on verra que خاک بر سر (la poussière sur (votre) tête est en persan.

ANCIENT PERSIAN TEXTS BY ARAB AUTHORS

This article is written by Prof. Dr. M. Hamidullah and translated into Turkish by Dr. İ. S. Sırma. The influence of Persian on Arabic, during the first hundred and fifty years of the Muslim era can be seen in this article. Some examples of certain Persian letters are also given which had entered into the Arabic alphabet, before the advent of Islam. As a result of this we find some Persian letters in the Qur'an and also used in the traditions (*hadith*). Again the author, trying to show the influence of Persian on Arabic, gives not only the letters but also some sentences, the examples of which are taken from numerous writers.